

Observationer av Nästtjuvbaggen, *Ptinus sexpunctatus*, Panzer 1795.

NIKLAS FRANC

Franc, N.: Observationer av Nästtjuvbaggen, *Ptinus sexpunctatus*, Panzer 1795. [**Observations of *Ptinus sexpunctatus*, Panzer 1795.**] – Entomologisk Tidskrift 128 (1-2): 73-77. Uppsala, Sweden 2007. ISSN 0013-886x.

Ptinus sexpunctatus Panzer 1795 is a beetle that mainly has been regarded as a specialist of old-growth forests in Sweden. In the north it has mostly been found in old-growth pine and in the south in large old oaks. It has been suggested to be parasitoid, or predator of different social Hymenoptera. However, in Great Britain a couple of indoor findings have been made, and here I report nine known indoor findings in Sweden, all in the southern part of the country. Some of the indoor findings indicate that the species lives off dead animal matter like dead insects and bird feathers. During the last few decades, due to the use of window traps, many new outdoor findings have also been made, especially in the middle and northern parts of Sweden. The areas of the findings have always been of high biological interest and there are findings both in pine and deciduous forest. Due to the increase in records and maybe the association of the species with human habitats, its assessed extinction risk on the Swedish red-list has changed (VU-NT), and the positive trend with increased number of indoor and outdoor records indicates that this species could have viable populations in Sweden.

Niklas Franc, Råssbyn 420, SE-459 94 Ljungskile, Sweden.
E-mail: niklas.franc@zool.gu.se

Nästtjuvbaggen, *Ptinus sexpunctatus*, Panzer 1795 har länge ansetts som en stor raritet och anses av de flesta svenska entomologer vara en urskogsrelikt (t.ex. Palm 1959, Ehnström & Waldén 1986). Från södra Sverige finns bara några enstaka publicerade äldre fynd och alla är från områden med höga biologiska värden: grov ek i Halltorps hage på Öland (Lundberg et al. 1971); döende fruktträd i Hökasjön, Nybro, Sm. (Andersson 1977); och grov ek i Johannishus, Ronneby, Bl. (Baranowski 1980). Från mellersta och norra Sverige finns bara två publicerade fynd: dels under barken på, eller vid sållning av, grova tallar (Lundberg 1966) och med fönsterfälla på reliktböcktall (Pettersson & Lundberg 1993). Ett avvikande svenskt fynd finns publicerat, det är från en fönstersmyg i Ålem, Mönsterås, Sm., tillsammans med *Attagenus punctatus* (Andersson 1977).

I Storbritannien, där arten också är ovanlig, har den liksom i Sverige hittats utomhus i fina miljöer, bland annat i Windsor Great Park i 3 exemplar på skadad del av levande ek (naken ved med utgångshål av insekter, Allen 1957), i kläckfälla med ekgrenar (Owen 1992) och bankad på döende ek (Alexander i tryck).

Sedan jag 1996 började intressera mig för skalbaggar har jag stött på nästtjuvbaggen ganska många gånger och mina observationer kompletterade med några andras ger en något nyanserad bild av denna urskogsrelikt och dess nuvarande status i landet.

Det finns från Storbritannien en hel del observationer inomhus i bostäder (Alexander i tryck, Allen 1983, Jones 1996, Smith 1995, Verdcourt 1978). I ett av fallen (Jones 1996) har den hittats två gånger i badrummet och Allen (1983) kompletterar sina fem inomhusfynd med ett utomhus-

Figur 1. *Ptinus sexpunctatus*.

fynd via bankning på blommande körsbär. Koch (1989) (Tyskland) skriver att utomhusfynd är gjorda i naturskogar, ler-, sand- och kalkstensbranter, i murar på vindodlingar, men att den även är hittad inomhus.

Ptinus-släktets arter är i huvudsak nattaktiva (Hansen 1951, Baranowski 1980) och lever som nedbrytare av animaliskt och vegetabiliskt avfall och rester (Palm 1959). Nästtjuvbaggen, *Ptinus sexpunctatus*, Panzer 1795, avviker troligen inte nämnvärt från detta levnadssätt då den av flera författare anges leva i bon hos bin och andra steklar som olika murarbin, *Osmia rufa*, *O. tricornis*, *O. lignaris*, *O. bicornis*, allmän spindelgrävstekel, *Trypoxylon figulus*, vårpältsbi, *Anthophora plumipes* och *Chalicodoma muraria* (Atty 1983, Freude et al. 1969, Hamm 1924, Hansen 1951, Hol 1996, Koch 1989,

Majka 2004, Vicens et al. 1994, Walker 1926) och även är funnen i bo av blanksvart trädmyra, *Lasius fuliginosus*, (Hamm 1924).

Mina fynd

Mitt första fynd av den smäckra nästtjuvbaggen gjorde jag 1/8-1996 i Svarttorp (Ög Kolmården) på en inglasad altans golv. Närområdet är planterad skogsmark med inslag av odlingslandskap och med naturligare tallskog på högre liggande mark. Baggen dök sedan upp på liknande sätt de två följande åren på samma lokal (altanen 13/8-1997 Patrik Franc och död i vattentunna 2/10-1998 NF). Min andra erfarenhet av baggen gjorde jag 1999 i min dåvarande hyreslägenhet i Kalmar. Sittandes i godan ro på toaletten ser jag något komma krypande ut från ventilations-systemet och ner på väggen, *Ptinus sexpunctatus*! Fastigheten är ett klassiskt betonghus från 60-talet och under de kommande tre åren observerades baggen många gånger. Den dök upp i källaren, i hallen, på toaletten, i min samling och i vardagsrummet. Precis som vid altanen i Svarttorp, så fanns här en hel del sociala steklar (främst på vinden) och för att ytterligare understryka steklarnas befintlighet i detta hus hittades en *Metoecus paradoxus* (som lever i getingbon) på balkongen en sommar. Nästtjuvbaggens levnadssätt som nedbrytare av animalier gör det troligt att rester och döda individer från dessa stekelpopulationer var den huvudsakliga näringsskällan och levnadssättet styrks även av ett fynd i min samling i lägenheten (Sml Kalmar 12/1-1999). I bröstdelen av en skadedjursangripen, preparerad imago av läderbagge (*Osmoderma eremita*) hittades en nästtjuvbagge i puppkammare. Ett fynd av Christoffer Fägerström i en fjädersamling i ett uthus (Öl, Mörbylånga Algutsrum 4/6-2002) stärker också bilden av att den livnär sig på döda animalier.

Under de senare åren har jag gjort ytterligare ett par inomhusfynd, i en äldre renoverad villa i Blomstermåla (Sml Mönsterås 16/7-2004) och på brorsans sommarhus i Göten (Ög Norrköping 17/7-2004 och 12/7-2005). Fynden i Göten är gjorda i ett äldre timmerhus med gamla husbockangrepp. I hålen surrade på dagen steklar ut och in och vid nattsök på dessa hål satt nästtjuvbaggar där. 2004 observerades fem stycken och 2005 hela nio individer under 10 minuter,

både kopulerandes och krypandes i springor och hål. En annan intressant art, gulbent kamklobagge (*Allecula morio*), hittades i samma hus båda åren. De kröp omkring i vardagsrummets innertak nattetid och båda åren observerades över 15 individer/natt. Tyvärr har inte deras ursprung kunnat lokaliseras.

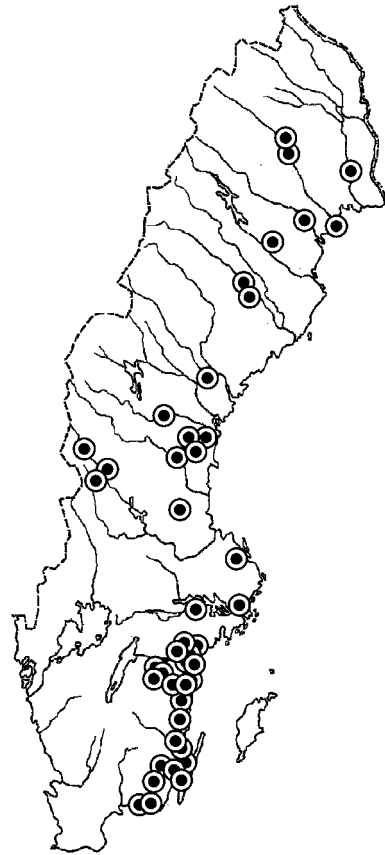
Andra inomhusfynd

Att nästtjuvbaggen uppträder inomhus har också observerats hos Bengt Andersson i Nybro (Sm), som mellan 1976 och 1986 hade nästtjuvbaggen i sin villa. Baggarna observerades främst i anslutning till husets fönster, där något murarbi (*Osmia sp.*) levde i fönsterspalterna. 1986 rensades och tätades spalterna och sedan dess har inte baggen observerats. Senare har även Christoffer Fägerström och Håkan Gustafsson hittat den inomhus i villor (CF - Öl Mörbylånga Algutsrum 4/10-2004 och HG - Sö Eskilstuna Kloster 7/3-2004 badrum, 29/11-2004 sovrum, 14/5-2005 köksfönster) och Per Larsson inomhus i modern studentlägenhet (Ög Linköping Ryd augusti 2004).

Utomhusfynd

Under min tid i Kalmar fick jag även beskåda nästtjuvbaggen i dess mer klassiska miljö. Vid nattsök i Strömsrums betesmarker (Sm Mönsterås 2000) har jag sett krypet både på en grov levande ek och på en barkfallen död ek. Jag har också fått den i fönsterfälla på en grov halvdöd ek i hällrika betesmarker i Yxnevik (Västervik 23/7-1999). I och med fönsterfällornas ökade användning under de senaste decennierna, har också fynden av nästtjuvbaggen ökat i antal. Den har med fällor i mellersta och norra Sverige kunnat konstateras på reliktböck-tallar (Pettersson & Lundberg 1993), grov tall (Björn Cederberg), asp (Lasse Wikars och även sållad av Erik Sahlin) och björk (Lasse Wikars och Peter Bohman). Nästan alla fynd är från biologiskt värdefulla miljöer, främst lövbränneområden eller äldre tallskogar.

I södra Sverige har det också gjorts en del fynd i fönsterfällor, men inte alls lika utbrett som norrut. Fynd har bara gjorts i Östergötland och det ovan nämnda i Västervik, och det är få med tanke på de många fällorna i vår natur.

Figur 2. Fyndlokaler för *Ptinus sexpunctatus*.

Finding sites for *Ptinus sexpunctatus*.

Sammanställning av fynd

I de fall substrat för fönsterfällor (ff) eller biotoper ej anges, har denna information ej varit tillgänglig.

Norra och mellersta Sverige: **Lu** Gällivare Muddus puppkammare i torrallstubbe 4/6-1963 Stig Lundberg (SL), sållad på tall 4/7-1963 Sven Persson (SP); **Jokk-mokk** Messaure i bark grov levande tall 1963-64 SP; ff 5-12/6-1972 Kalle Müller; **Pi** Arvidsjaur Nilasjokk ff tall 2001 Roger Pettersson (RP); **Ly** Lycksele Kåtaberget ff tall 2001 och 2002 RP; Svartliden ff tall 2005 RP; **Ås** Björnlandet ff Nothorina-tall 1986-1988 RP; **Nb** Överkalix Storheden NV sållad från basen på stående tall 9/8-1956 SL; **Ålvsbyn** Åträsket ff tall 2000 RP; **Luleå** Sandön ff tall 2001 RP; **Jä** Ragunda okänt datum Frisendahl coll. Ulf Nylander; **Me** Ånge

Holmsnåset ff björkhögstubbe på hygge maj-juni 2002 Petter Bohman; **Hs** (3 lokaler) ff på asphyggen i f.d. naturskogar, 1988-2000 Lasse Wikars (LW); *Nordanstig* Hyttmyran och Älgeboloken båda sållade stående död asp sep-okt 2003 Erik Sahlin; **Da** (2 lokaler) ff på asphyggen i f.d. naturskogar, 1988-2000 LW; *Särna* Stenskullen ff grov tall juli 1991 Björn Cederberg; **Vä** (okänd lokal och tidpunkt) liten död tall på myr Einar Wirén (muntl. till SL); **Up** *Östhammar* Vällenumrådet ff björk på bränna 1992 LW; *Danderyd* Djursholm på ek Carl H Lindroth (enl. Bengt Ehnström muntl.); **Sö** *Eskilstuna* Kloster inomhus 7/3 och 29/11-2004 och 14/5-2005 Håkan Gustafsson.

Södra Sverige: **Ög** *Linköping* Långvassholme 1994 Arne Ekström; Slottets ff ek 2002 Nicklas Jansson (NJ); Stångån, Norra Övningsområdet och Berga ff ek, 2002 Jessica Karlsson; Ryd inomhus studentlägenhet augusti 2004 Per Larsson; *Norrköping* Händelö 1/6-1995 Sven Lennartsson; Händelö och Skenäs båda ff ek 1995 NJ; Svarttorp golvinnglasad altan 1/8-1996 Niklas Franc (NF) och 13/8-1997 Patrik Franc, död i vattentunna 2/10-1998 NF; Borg, Norrkrog och Norsholm ff ek 1996 NJ; Ravsnäs ff ek 1999; Malmöland ff ek 2001; Göten vid stekelhål timmerhus 17/7-2004 och 12/7-2005 NF; *Söderköping* Östra Ed ff ek 1995 NJ; Ängelholm ff ek 1996 NJ, Röviken och Ugglö ff ek 2004 Kjell Antonsson; *Valdemarsvik* Harsbo ff ek 1995 NJ; Kvädö ff ek 1997; *Åtvidaberg* Hägerstad ff ek 1997; **Sm** (H-län) *Emmaboda* Vissefjärda nattsök grov hålek 23/7-1996 Sven G. Nilsson; *Nybro* inomhus i långfranska 5/8-1973; fönsterspalter på villa med *Osmia* sp. 1976-1986 Bengt Andersson (BA); Hökasjön under grov bark frukträd 30/8-1976 BA; Bäckebo inomhus fönster 17/5-1975 okänd (enligt BA); *Högsby* Högsby Kvarn ff inomhus 1994 BA; *Kalmar* Oxhagen inomhus 1999-2002 NF; Björnö 3/8-1998 och sommar 2000 BA; *Mönsterås* Strömsrum ihålig grov ek 2/5-1975 Peter Cederström; nattsök grov ek 2/6-1980 Bengt Ehnström; nattsök grov ek 11/6-2000 Magnus Rosenlund; nattsök grov ek 14/6 och 8/8 2000 (observationer) NF; *Blomstermåla* inomhus i villa 4/6-2002 NF; *Västervik* Yxnevik ff halvdöd ek betesmark 23/7-1999 NF; **Öl** *Borgholm* Halltorps Hage kvällshävning grova ekar 14/7-1970 och juni 1983 Ulf Nylander; nattsök grova ekar 6 ex 15/6 till 13/7-1970 Rickard Andersson (RA); nattsök på grova ekar 3/6-1993 och sommar 1996 Bengt Andersson; *Mörbylånga* Algotstrum fjädersamling i uthus 4/6-2002 och inne i villa 4/10-2004 Christoffer Fägerström; **Bl** *Ronneby* Johannishus nattsök barklösa insektsangripna ekar juni 1973 och augusti 1975 RA; beteshage utanför staden ihålig ek 17/7-1983 Åke Lindelöw.

Samlare som konsulterats om nästtjувbaggen men som inte har egna fynd av den är Gösta Gillerfors, Allan Dufberg, Tord Hägg, Kurt Sahlin, Mikael Sörensson, Johnny Lindqvist och Torulf

Greek. Frånvaron av fynd från dessa samlare antyder att baggen är dåligt spridd, eller inte finns alls, i Skåne och på västkusten (Fig. 2).

Slutsatser

Nästtjувbaggen, *Ptinus sepxunctatus*, är idag möjligen vanligare än vi tror och finns i fler miljöer än vi förväntar oss. Den är i huvudsak nattaktiv och lever troligen som nedbrytare av olika animalier, främst förmodligen döda insekter. Det verkar som att den precis som sin nära släkting Tjувbaggen (*Ptinus fur*), utöver sin naturliga livsmiljö, har lyckats hitta en nisch hos oss människor, vilket får ses som glädjande. Den har under rödlistans tid gått från klass 2, till VU och nu senast NT (Ehnström et al. 1993, Gårdenfors 2000, 2005) och om de ovan nämnda inomhus- och utomhusobservationer utökas med fler under de närmaste åren, kommer det kanske på sikt göra att baggen inte behöver vara kvar på rödlistan. Att jag personligen gjort så många inomhusfynd kan bero på att jag haft fördelen att bo i områden där arten finns, men det beror säkerligen också på att jag varit medveten om att den faktiskt finns inomhus. I och med denna artikel hoppas jag självklart att flera inomhusfynd kommer göras de närmaste åren

Håller du ögonen öppna framåt våren så kanske det sitter en på din toalettvägg och kollar in vad du håller på med.

Tack

Stort tack till alla ovan nämnda skalbaggsintresserade för trevliga diskussioner och för tillåtelsen att publicera fynd och ofynd och till Keith som hjälpt till med de engelska fynden! Tack också till Mats Jonsell, Roger Petersson och David Isaksson för värdefulla kommentarer på manuset och till Mats för hjälpen med fyndkartan.

Referenser

- Alexander, K.. I tryck. *Ptinus sepxunctatus* Panzer (Anobiidae: Ptininae) outdoors in an old parkland in Kent. – *The Coleopterologist*.
 Allen, A.A. 1957. Three rare beetles new to the Windsor Forest list. – *Entomologist's Monthly Magazine* 93: 18.
 Allen, A.T. 1983. A note on the habitat of *Ptinus sepxunctatus* Panz. (Col., Ptinidae). – *Entomologist's Monthly Magazine* 119: 42.
 Andersson, B. 1977. Notiser om svenska skalbaggar 2 (Coleoptera). – *Ent. Tidskr.* 98: 97-102.

- Atty, D.B. 1983. Coleoptera of Gloucestershire. – Cheltenham, Cheltenham.
- Baranowski, R. 1980. Intressanta skalbaggsfynd 5. – Ent. Tidskr. 101: 99-105.
- Ehnström, B., Gärdenfors, U. & Lindelöw, Å. 1993. Rödlistade evertebrater i Sverige. – Databanken för hotade arter, Uppsala.
- Ehnström, B. & Waldén, H.W. 1986. Faunavård i skogsbruket. Den lägre faunan. – Skogsstyrelsen, Jönköping.
- Freude, H., Harde, K. W. & Lohse, G. A. 1969. Die Käfer Mitteleuropas: Terebrida, Heteromera, Lamellicornia. – Goecke & Evers Verlag, Krefeldt, Tyskland.
- Gärdenfors, U. (red.) 2000. Rödlistade arter i Sverige. – ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Gärdenfors, U. (red.) 2005. Rödlistade arter i Sverige 2005. – ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Hamm, A.H. 1924. *Ptinus sexpunctatus* Panz. Bred from the cells of the bee *Osmia rufa* L. in Oxford. – Entomologist's Monthly Magazine 60: 29-31.
- Hansen, V. 1951. Biller: XIV Clavicornia 2. del og Bostrychoidea. – C.E. Gads Forlag, Köpenhamn, Danmark.
- Hol, W.A. 1996. An improved method of trap- nesting wasps and bees (Hymenoptera: Aculeata). – Entomologische Berichten 56: 81-87.
- Jones, R.A. 1996. *Ptinus sexpunctatus* Panz. (Col. Ptinidae) indoors in south London (Surrey). – Entomologist's Monthly Magazine 132: 304.
- Koch, K. C. 1989. Ökologie. Die Käfer Mitteleuropas, Bd 2. sid. 283 – Goecke & Evers, Krefeldt, Tyskland..
- Lundberg, S. 1966. Bidrag till kännedom om svenska skalbaggar 9. – Ent. Tidskr. 87: 50-55.
- Lundberg, S., Baranowski, R. & Nylander, U. 1971. Några intressanta skalbaggsfynd i Halltorps hage. – Ent. Tidskr. 92: 288.
- Majka, C. 2004. *Ptinus sexpunctatus* Panzer. http://www.chebucto.ns.ca/Environment/NHR/Ptinus_sexpunctatus.html - 2007-02-28
- Owen, J.A. 1992. Experience with an emergence trap for insects breeding in dead wood. – British Journal of Entomology and Natural History 5: 17-20.
- Palm, T. 1959. Die Holz- und Rinden- käfer der Süd- und Mittelschwedischen Laubbäume. – Opusc Ent. Suppl. 16.
- Pettersson, R.B. & Lundberg, S. 1993. Skalbaggsfaunan inom Björnlandet nationalpark. – Natur i Norr 12: 26-36.
- Smith, K.G. 1995. *Ptinus sexpunctatus* Panz. (Col. Ptinidae) indoors in North London (Middlesex). – Entomologist's Monthly Magazine 131: 105.
- Walker, J.J. 1926. The natural history of the Oxford district. – Oxford University Press, London.
- Verdcourt, B. 1978. *Ptinus sexpunctatus* Panz. (Col. Ptinidae) and other insects at Maidenhead, Berks (UK). – Entomologist's Monthly Magazine 114: 159.
- Vicens, N., Bosch, J. & Blas, M. 1994. Biology and population structure of *Osmia tricornis* Latreille (Hym., Megachilidae). – J. Appl. Ent 117: 300-306.

Andra fjärilsdelen av nationalnyckeln

Hydén, N., Jilg, K. och Östman, T. 2006. Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. Fjärilar: Ädelspinnare - tofsspinnare. ArtDatabanken, SLU, Uppsala. 480 sidor. ISBN Klotband: 91-88506-58-4. Kan beställas från <http://www.nationalnyckeln.se/bestall/bestall.asp> eller tel 018-67 11 00. Pris 300 kr för klotband, 550 kr för renskinsband.

Artdatabanken vid Sveriges lantbruksuniversitet har gett ut ytterligare en volym av Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. Det är nog ytterst få djur- och naturintresserade i Sverige

som inte stiftat kontakt med detta artprojekt. Boken behandlar fjärilar tillhörande svärmar och spinnare och är i stort upplagd som de föregående volymerna. Närmare bestämt behandlas de 9 familjerna Lasiocampidae, Endromidae, Saturnidae, Lemonidae, Sphingidae, Notodontidae, Nolidae, Arctiidae samt Lymantidae. Totalt beskrivs de 130 arter som hittills påträffats i Sverige samt ytterligare 14 arter från övriga Norden. Många personer är inblandade i projektet men Nils Hydén är huvudansvarig för texten med bidrag från Markus Franzén och Håkan Elmquist. För illustrationerna ansvarar Karl Jilg och Torbjörn Östman.

Det första man slås av när man får boken i